

MÉRLEG

SZENT MIHÁLY HAVA, MINDSZENT HAVA

Szeptember végén, betakarítás után, javarészt már túl a szüreten is, amikor az őszi vetéssel az eljövendő új ágyazódik már, az ember Úr Szent Mihály mérlegére lép. Megméretik, ami jó, s ami rossz – ami benne, általa és körülötte történt. A gazda, az ember a földi mindenek ura, egyetemes parancsra, Isten akaratából számot vet, számot ad; az esztendő estéje érkezett.

Hajdan minden „napszentülte” után, amikor szorongást hoznak a napfénytelen órák, amikor a mindenség láthatatlan hatalmas madara gubbad a fákra, s az ember lelkére is, vacsorázni asztalhoz ült a család és kérdés nélkül sorolta mindenki azt, ami egész napon vele, általa történt; s kimondta a rosszat is, hogy éjszakája, – amely ízelítő a másik világból –, nyugodt legyen. (Radnóti versében is a szárny ad védelmet az éjszakának: „Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.” Radnóti: Nem tudhatom). Este a szárny óv bennünket; s hogy ez a szárny ne váljon szörnnyé, ezért még az éjszaka előtt meg kell szabadulni az aznapi bántástól, büntől. Amint a végső elalvás előtt gyónni kell, úgy ilyen értelemben „gyónás” a lélek esti „kiszemetelése”, „méregtelenítése” is. Ahol a család nem ül össze este, Szent Mihály ott is jelen van minden estén, hogy mérlegre tegye tetteinket.

Az esztendő estéje az ember hajlott korát, a vénkort is megidézi, amikor visszafelé pörög a film, életünk története, amikor minden tettünk, a vaksötétben történtek, a titkos tettek is vakító fényben, tisztán látszanak. Ekkoron kinek-kinek a mérlegre kell állnia. A régiségben sokan penitenciával, külön zarándokutakkal készültek a mérlegelésre, mert hitük szerint, aki a mérlegelésen könnyűnek találta, az elpusztul, annak a föld kiveti a testét, s az ég nem fogadja vissza a lelkét (ilyenkor magához hívta, vagy felkereste haragosát mindenki, akihez hűtlen volt, akit cserbenhagyott, akit akarattal vagy akaratlanul megbántott, hogy a végső elalvás előtt megszabaduljon minden nyomasztó tehertől).

Az esztendő estéjén számba venni a jót – biztonságot ad, örömet hoz, felszabadítja az ember teste-lelke kedvét; s a rosszat is csak oldottan lehet kimondani, a nagy vígságban, amikor a gátek, fékek, korlátok föl-, elszakadnak. Szent Mihálykor kezdődött ugyanis régebben a zajos, vidám kisleveles, s ezt Katalin november végi névünnepe zárta; Mihály napja utáni vasárnapon szüreti mulatságot tartottak a régiek, amely ősidők óta alkalmát adta a fölszabadult számadásnak, a hála parttalan örömeinek, s ilyenkor az alkalmi kisbíró tréfás rigmusokban kiabálta „világgá” azt, ami egyik embert a másik ellen feszítette; este pedig a mulatság kellős közepén, amikor a jókedv a kocsmatetőt emelgette, már bűnbakot választott a közösség, s rászórta ki-ki minden piszkát, sarát. A másikban, a bűnbakban látta, érezte meg külön-külön mindenki, s együtt, a közösség is a nyomasztó mocskot, mindannyiunkét. S amikor az alkalmi hóhér jelképesen agyoncsapta a meggyalázottat – csönd lett, s a csönd a tisztulatót adta. Az esztendő és az emberélet szakaszai párhuzamosan futnak csak léptékük más és más, tartalmuk lényegileg azonos. Szent Mihály mutatja ilyenkor láttatóan az egy nap, az esztendő és az egész emberélet kerekének egymásba fordulását; a naponta kötelező elszámolás, majd a minden őszön esedékes mérlegelés fokozatosan készíti fel lelkünket a végső számadásra.

Mihály őszi mérlege-időszaka a szombatok enyhületében történik; ilyenkor az Istenszülő Asszony, Szűz Mária vendége mind, aki él, az Ő öle, köpenye, köténye, a hervadó fák s szőlőlevelek ezer-szín kegyelme és az októberi litániák készítik föl az elközeledőre az embert, a végső időszakra, amikor körülötte és benne a legsötétebb honol – a fényen túli fényel, az Úrral való találkozásra.

Szeptember 27. Kozma és Damján

(Arábiai eredetű vértanú testvérpár, orvos szentek; †Cirius, 303.)

Cirius püspöke, Theodorétosz az V. század közepén említi őket mint „a hit jeles bajnokait és csodálatraméltó vértanúkat.” Vértanúságuk a Diocletianus-féle üldözés idején, 303-ban történt, első templomuk a sírjuk fölé épült. Tiszteletük először vértanúságuk helyén, Cirius városában ismert, majd Justinianus császár hatására, aki súlyos betegségéből való gyógyulását a szent orvosoknak köszönhette, a birodalom egész keleti felében terjedt. Első római templomukat IV. Félix pápa (525-530) építtette a Fórumon. Ünnepük a VII. században került a liturgikus könyvekbe, valószínűleg e bazilika fölszentelésének napjára, szeptember 27.-re (Páli Szent Vince ünnepe miatt 1969-ben egy nappal korábbra, szeptember 26-ra helyezték át). A római kánonban velük zárult a fölsorolt szentek sora.

Legendájuk szerint Arábiában született ikrek voltak. Nagy érdeklődés élt bennük a tudományok, különösen az orvoslás tudománya iránt, ezért Szíriába mentek tanulni. Mikor elvégezték a tanulmányaikat, továbbmentek Kilikiába, és ott Égé városában telepedtek meg; mivel azonban keresztények is voltak, nemcsak orvosai, hanem apostolai is lettek a városnak. Ingyen gyógyítottak, pénzt még a gyógyszerekért sem fogadtak el. Rengetegen tértek meg jóságuk és prédikálásuk hatására. Amikor a Diocletianus-féle üldözés a keleti egyházat is elérte, a helytartó (Lisias) elsőként őket állította bíróság elé.

Mivel hitük megtagadására nem tudták rávenni őket, először megkötözve a tengerbe vetették, de a kötelékek a vízben kioldódtak, ők pedig kiúsztak a partra. Ezután máglyát gyújtottak alájuk, de a lángok nem érték őket. Akkor oszlophoz kötötték őket és nyílal löttek rájuk, de a nyílvevesszők nem találtak soha célba. Végül karddal oltották ki az életüket.

Konstantinápolyban épített bazilikájuk zarándokhellyé vált, és az a különös szokás alakult ki, hogy a betegek a bazilikában aludtak, mert úgy tapasztalták, hogy álmukban eljön hozzájuk a két szent orvos, és vagy meggyógyítja őket, vagy néha egészen rendkívüli gyógymódot javasolnak, amelynek következtében később valóban elnyerik gyógyulásukat. (Ezekről a gyógyulásokról a VI. századig visszamenő följegyzések tanúskodnak.)

Zománképük szerepel a szent Korona abroncsán; az abroncson lévő többi szenttel együtt a teremtő fényének óhajtoi és megtartói eképpen.

Régi hagyomány szerint egyik betegük, Palladia, gyógyulása után Damjának ajándékot adott; Kozma ezért nem akarta, hogy majd testvérel együtt temessék el. Temetésükkor hatalmas bivaly jelent meg és megparancsolta, hogy egy sírba temessék őket. Damján a patikusok védőszentje – a hívó emberek a mindenszenti litániában könyörögnek hozzájuk.

Bihari néphagyomány szerint amikor a magyarok és székelyek egymás ellen csatáztak, a megszorult magyarokat Kozma segítette győzelemre Damján székelyeivel szemben. Moldvában, Szentfalva közelében Kozma és Damján kápolnája épült (a belső hazában Ráckevén, a felvidéken Márkusfalván van nevükre szentelt templom, illetve kápolna). A régiségben egyszer éjnek idején fáklyás körmenet tűnt fel a szentfalvi kápolna mellett, a környékeliek még énekszót is hallottak. Pünkösdkor Moldvából és Erdélyből a betegségben sínylődők keresték föl e kápolnát: vakok kapták vissza látásukat, bénák álltak talpra. Románok is jártak ide, s később ők a hegy lábánál egy másik kápolnát építettek, ajtaját a magyar kápolna felé tájolva, hogy a szentek az ő hajlékukba menjenek át. (Kozma és Damján egymás elleni viaskodása kihat ünnepük tartalmára: a magyarok és románok is éppúgy egymással civódnak értük, mint ők testvérük ellen.)

Körmendi ráolvasásban (1751) is szerepel nevük: „Jézus nevében megmosom ezen testet. Nem azért, hogy szép legyen, hanem hogy a rossz nyavalya a testükből kiköltözzék, az Isten, szent Kozma és Damján nevében.”

Szeptember 29. Mihály

(Főangyal, arkangyal, a sátánt pokolba taszító szent; a mennyei seregek fejedelme.)

Tisztelt és rettegett; a lélek kísérőtársa, amikor az a túlvilágra költözik, a halott vőfélye és bírója. Mihály és angyalai támadták meg a mennyben és taszították le a sárkányt (sátánt), s vele zuhantak a többi bukott angyalok is. Mihály az Egyház oltalmazója, küzdelmeinek pártfogója, a mennyei seregek vezére. Patrónusa a keresztény katonáknak, különösképpen ha pogánnyal küzdenek; a világ végén harcolni fog minden hívő lelkéért. A haldoklókat ő oltalmazza és vezeti át a másvilágra. Ő teszi mérlegre az ember jó cselekedeteit és gonoszságait. A franciák és a németek protektora, hazánkban ő az „Úr szent Mihály”, akinek hatalma egyedül Istenéhez fogható. A középkorban „Ar Szent Mihály” (az „ar” itt „Úr” jelentésben áll, az arkangyalból), a régi hitben csak a Teremtő Istennel vethető össze hatalma. Névünnepeének alkalmát a római szent Mihály-bazilika VI. századi felszentelése adta.

Az arkangyal 708-ban Aranches püspökének háromszor megjelent álmában és kérte őt, hogy az egyik óciáni szigeten kápolnát építtessen tiszteletére. A fölépült kápolna, a Mont Saint Michel napnyugat csodája lett, híres zarándokhely. Számos németországi Szentmihályhegy, „Michaelsberg” az ókorban áldozati hely volt, pogány istenek tiszteletének ősi helye. Mihályról hegyeket, hegyen épült várakat, várkápolnákat, templomokat, városkapukat neveztek el, hogy távolartsa a gonoszt, a járványokat és a betegséget. Az első keresztény évezred végén a világvége-várás hangulatában vált Mihály a halottak szószólójává. Ekkor temetőket, cintermeket, temetőkápolnákat ajánlottak pártfogásába. A halál órájában a lelket ő „veszi ki” a testből; a jókat a mennybe viszi, azok beiktattnak Szűz Mária előtt, s onnan kerülnek a Szentháromságához. A halottakat ő serkenti föl az Utolsó ítéletkor. Mihály Jézus Krisztus zászlótartója: kezében mérleget és a gonoszra lesújtó kardot tart.

A németek neki tulajdonítják a magyarok fölött aratott győzelmeiket (933, 955). Szent István 1009-ben Mihálynak szenteli a veszprémi székesegyházat. A szent koronán az alsó Pantokrátor alatt örökdió, Gábiellel párban. Az új uralkodónak Mihály tárja föl az uralkodás titkait, kapuit. Vonyarcvashegy régi neve Szentmihályhegy volt, valamikor körbeölelte a Balaton. Remeteség is alakult itt a vízenjárókért és a szőlőhegyek áldására. Nagymarost, Légrádot, Bődét Szentmihályhegy vigyázza.

A göcsejiek hitében a Holdban Úr Szent Mihály mérlegeli a holtakat. (A hold és holt egymásra rímélése nyelvünkben őrzi régi hitünket. Moldvai csángók halott-tisztelete, könyvelőszó – Harangozó Imre; A Hold az, aki világra segíti a lelket a születésnél – a telehold a baba szerepét tölti be, segíti a magzat világra szépülését –, s mikor annak ideje érkezik, segíti a lélek testtől való elválását is.) A németelemérik szerint ő akasztja ki a Napot, Holdat és a csillagokat, ő kormányozza a felhőket. Magyar dományban, sárga csizmában, hatalmas bajusszal jelenítik meg Arcsán. Csíksomlyón a Mihály-napi prédikáció előtt megfűjják a trombitákat. Azt tartják Tápén, hogy amikor a kutyafejű tatárok megtámadták a falut, Mihály a neki szentelt templom tetején állva kivont karddal zavarta el őket.

Fedics Mihály meséjében az Úr leküldi Mihályt a földre egy négygyermekes özvegyasszony lelkéért, Mihály azonban megkönyörül rajta, „haladékot ad”; visszatérve az Úr felelősségre vonja – az angyalnak azóta nem szabad emberalakban megjelennie a földön. (Erről bővebben ld. szent Mihály megjelenése, május 8.)

Szeged környékén azt tartják, hogy amikor Mihály hajigálta a kísértetté lett angyalokat az égből, az Úristen Áment mondott cselekedetére. Valamennyi veszett angyal ott és abban a

pózban merevedett meg estében, ahol éppen az igenlés találta: levegőben, fán, földben, vízben... Ezért van mindenütt, mindenben rossz a világon; csupán a mennyország mentes tőle. Ha valaki megbotlik rossz angyal térdébe, könyökébe akad – ne szitkozódjék, hanem vessen keresztet.

A hagyomány szerint XIII. Leó pápa éppen szentmiséjét fejezte be egy vatikáni kápolnában 1884. október 13-án. Már távozni készült, amikor hirtelen megállt az oltár lépcsőjénél. Mereven állt mintegy tíz percig, mint aki önkívületbe esett. Arca hamuszürke lett. Amikor végre megmozdult, egyetlen szót sem szólt a körülötte állókhoz, hanem dolgozósobájába sietett és íróasztalához ült. Ott megfogalmazta azokat az imákat, amelyek végzését minden szentmise után elrendelte. Ezek egyike az alább következő imádság Szent Mihály támogatásáért a sátán elleni harcban: „Szent Mihály arkangyal, védelmezz minket a küzdelemben; a sátán gonosz kísértései ellen légy oltalmunk! Esedezve kérjük: „Parancsoljon neki az Isten!” Te pedig, mennyei seregek vezére, a sátánt és a többi gonosz szellemet, akik a lelkek vesztére körüljárnak a világban, Isten erejével taszítsd vissza a kárhozat helyére! Amen.” Később bizalmas munkatársainak a pápa elárulta, hogy ördögien gonosz hangot hallott, amint ezt mondta: „– El tudom pusztítani Egyházadat!” Erre egy jóságos hang válaszolt. A pápa úgy érezte, az Úr beszél a sátánnal. Hasonlóan a Jób könyvében zajló párbeszédhez (Jób.1,6-12; 2,1-7), a sátán időt és felhatalmazást követelt, hogy csapásokkal sújtsa az Egyházat, az Úr pedig hatalmat engedett neki a 20. század nagyobb része fölött, hogy Egyházát próbára tegye. Ebben a megpróbáltatásban kértek segítséget a pápa imái, amelyeket egészen a 2. vatikáni zsinatot követő liturgikus reformig a szentmisék végén a pap térden állva imádkozott.

Torockón régebben sziklasírba temették a halottakat, „Mihály barlangjába.” Az elhunytat hófehér öltözetben tették a koporsóba. A lányhalottat patyolatfehérbe öltözött szüzek vitték a sírhoz. Csökölyben még napjainkban is fehérben gyászolnak az öregasszonyok. Emberöltök előtt a kisgyermeket, aki „Isten tenyerén él”, aki még közel van az elküldő Fényhez, a Teremtőhöz, nemétől függetlenül fehér, fehérített(!) pendelybe öltöztették; s a vén ember s asszony, aki már közel került Hozzá, szintén fehér viseletben járt. E tisztos őszi szokást Ormánság s Kalotaszeg népe őrizte meg a legtovább. A régiek azt tartották, hogy a halál, a temetés menyegző: Mihály a vőfély, ő kéri ki és viszi a menyasszonyt, az emberi lelket az örök menyegzőre, Urának örömébe. Mihály tiszteletére szívesen szenteltek harangokat, temetői haranglábakat. A halottat Szent Mihály lován vitték, viszik még ma is számos helyen utolsó útjára. (A tápéiak szerint, aki meghalt azt „mögugta a Szent Mihály lova”). Katolikus temetéseken mindaddig szólt a harang amíg a koporsót el nem földelték. A harangszó a gyászolók lelkét az égig emelte, kísérték Szent Mihályt, a vőfélyt, aki a „menyasszonyt”, a halott lelkét vezette; a mennyország kapuján már csak ők ketten léphettek be, a gyászoló rokonságnak onnan vissza kellett fordulnia. Kalotaszegen a sír körül, másutt pedig a halotti toron: ellakták a halott menyegzőjét. Gyászolták hozzátartozójuk elvesztését, de fájdalmukat meghaladta az öröm, amit a megholt lelkének immár öröklétbe való beiktatása jelentett. A fájdalom és öröm egyaránt jelenvolt lelkükben, s szokásaikban. Hiszen a menny és menyegző egymást idézi; az éjjeli fent, a menny, mikor a léleknek éjszakája érkezik nem a semmit, a pusztulást jelenti, hanem az életet, méghozzá az örök életet: mikor a földi, véges létet elhagyja akkor a mennybe, a végtelen, örök életre tér meg a lélek, Isten „hazahívja”, visszakéri lelkét az örökkévalóság számára.

Régi temetőinket talán a fiatal Kós Károly jellemezte a legtalálóbban: „A mi temetőink nem bús-bánatos halotti házak, a mi temetőink nem halálra emlékeztetők, nem néznek az élökre, gödrös, halotti szemmel. A mi temetőink nem hirdetnek elmúlást, de életet, örökkévalót... És nincs a világnak olyan vidám temetője, mint a miénkek. Az egész Havasalján ott a legtöbb és ott kaszálódik a legkövérebb széna. A cintermekben. Az udvarházak mellett, öreg, fekete fenyők állnak, avagy hosszú, komoly jegenyék, az udvarra hársat ültetünk vagy eperfát: de a cintermekbe gyümölcsfát, csupa-csupa termő, nemes gyümölcsfát. Amikor a temető virágzik,

ez a legszebb kertje a világnak, fehér és rózsaszínű minden fa, mintha hó lepné és véges-végig az egész cinterem földje csupa-csupa hófehér és rózsaszínű szagos virágszirom. Mintha minden ott nyugvó örök ember feljárna május végén nászt ülni, mámoros illatosan hajnalos menyegzőt... Halottaink fejéhez nem állítunk komoly keresztet, sem rideg márványt, mi régi harcos pogány unokák: csillagos, buzogányos fejfát tűzünk halottunk dombjára: selyemlobogósat szüzek sírjára, tollbokkrétásat gyermekek fejéhez. És ahány fejfa: mind színesre festődik: szelíd párákékkal és csattanó pirossal íródik a faragott rím. És nem írjuk a fejfára, hogy: meghalt ekkor s ekkor; de komoly, öreg betűkkel rárovódik az ősi írás: „Itt várja Jézusát...” A mi temetőinknél nincs vidámabb kertje az Úristennek. A mi temetőinkbe nem halni mennek az emberek, csak stációt tartanak. Csak várják az eljövendő Jézust...”

A göcsejiek szerint Szent Mihály öltöztet, Szent György vetkőztet. Azt tartják Csanádapácán, ha a fecskéket itt éri Mihály, karácsonyig enyhe, szép idő várható. Bábolnaiak mondásában: „Szent Mihálykor keleti szél igen kemény telet ígér.”

A Göncölszekér sok vidékünkön „Szent Mihály szekere”... Mihály napja a gazdasági év fordulója: ilyenkor szakad meg mindenütt és végleg a fű gyökere, megszűnik a mézelés, az asszony is beléphet már a méhesbe. A halak a víz fenekére húzódnak. A Szent György napján kieresztett marhát számos vidéken ilyenkor hajtják be. Gyergyóban farkasünnepet tartanak, hogy a jószágot megóvják az ordastól; Csíkménaságon a pásztorok „számba adják” a jószágot. Az esti mulatságra a gazda és a pásztor együtt veszi meg a pálinkát, a gazda meg kenyeret, a pásztor sajtot visz. A számadó főhelyre ül, fejére koszorút tesznek. A multság furulyaszó mellett reggelig tart, aztán a pásztort táncolva kísérik hazáig. Országszerte szent Mihály-vásárokat tarottak napján. Rendszerint e vásárok adták a téli holmik beszerzésének alkalmát. A korai szüretelésű szőlőkből készült új borok is elfornak ekkorra, innen a „borszűrő szent Mihály” elnevezés. Napja a kifsarsang kezdete: a vigadalom s a lakodalmak Katalinig tartanak, ide esnek a duhaj kedvű szüreti multságok is. Apátfalván e napon adták a jegykendőt a lánynak. Gölnicbányán hálaadó ünnepet és felvonulást tartottak a bányászok. Mihály előestéjén Tápiógyörkén hétórai harangozáskor a gazda fölzaladt a padlásra, cső kukoricát hozott, lemorzsolta, majd kereszt alakban a tyúkok elé szórta. Néhány vidéken úgy tartották, hogy napján nem jó búzát vetni: nem tanácsos a halottak porát bolygatni. A céhek „kántorböjti” összejövetelén miskakancsóból ittak áldomást (ennek másik neve: miók); a halotti toron is ebből szoktak inni a gyászolók. A miskakorsón megjelenő „kígyósemler” ősi hitünk emlékét őrzi. A kígyó a székelyek ősi hitében a téri és időbeli bentnek az őre, a „küszöb őre”; Hullámai az időt idézik – a székelykapuk kétoldalán növényesedett kígyó található (Udvarhely és Kalotaszeg környékén a kis, kötött /fedeles/ kapuknál, feltehetően korábban másutt is). A Máté által megszelídített sárkánykígyó az őrzője az időbeli bentnek mindig, míg a feltámadás erejével Szent György sárkánykígyót győző ereje nem érkezik. (ld. a királylányt szabadító napvitéz népmeséjét.)

György és Mihály a két sárkánnyal viaskodó: György csak lebirja, Mihály el is pusztítja azt; a sárkányok embert-mérlegelő ereje eképpen van jelen az év szemközti pontjain – Györgykor, mikor az ember ereje növekszik, még nem szükséges végleg elpusztítani, de mikor a véges emberi erő fogyóban van, akkor meg kell szabadulni tőle, nehogy felülkerekedjen az emberen. Ez csak Isten segítségével lehetséges, György, és Mihály közreműködésével.